

РЕПУБЛИКА СРБИЈА
ЗАШТИТНИК ГРАЂАНА
Београд
412-114/2021

Заштитник грађана
Zaštitnik građana

дел. бр. 33996 датум: 8. децембар 2021. год.

НАЦИОНАЛНИ МЕХАНИЗАМ ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ
МОНИТОРИНГ УСТАНОВА У КОЈИМА СЕ НАЛАЗЕ ЛИЦА ЛИШЕНА СЛОБОДЕ
МОНИТОРИНГ ПОЛИЦИЈСКИХ УПРАВА И СТАНИЦА

Извештај о посети
Полицијској управи у Прокупљу

Београд, децембар 2021. године

МАНДАТ НАЦИОНАЛНОГ МЕХАНИЗМА ЗА ПРЕВЕНЦИЈУ ТОРТУРЕ

Законом о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни или поступака¹ прописано је да Национални механизам за превенцију тортуре (НПМ) обавља посете установама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе, у циљу одвраћања државних органа и службених лица од било каквог облика мучења или било ког другог облика злостављања, као и ради усмеравања државних органа ка стварању смештајних и осталих животних услова у установама у којима се смештају лица лишена слободе у складу са важећим прописима и стандардима.

НПМ има право: на несметан, ненајављен и свакодобан приступ свим установама и свим просторијама у којима се налазе или се могу налазити лица лишена слободе; да насамом разговара са тим лицима и са службеним лицима, која су обавезна да сарађују тим поводом, као и са свим осталим лицима која могу имати информације значајне за поступање према лицима лишеним слободе; на приступ свој документацији која се односи на та лица; да надлежним органима даје препоруке у циљу побољшања начина поступања према лицима лишеним слободе и унапређења услова у којима се она задржавају или затварају. По обављеним посетама, НПМ сачињава извештаје које доставља посећеним установама. Након тога, НПМ одржава стални дијалог са посећеном установом, као и органом у чијем је саставу та установа, у циљу отклањања утврђених недостатака који могу довести до појаве тортуре, нељудског или понижавајућег поступања.

У члану 2а Закона одређено је да Заштитник грађана обавља послове НПМ и да у обављању тих послова сарађује са омбудсманима аутономних покрајина и удружењима чијим је статутом предвиђени циљ удруживања унапређење и заштита људских права и слобода, у складу са законом.

У институцији Заштитника грађана формирана је посебна организациона јединица Одељење националног механизма за превенцију тортуре, која обавља стручне послове НПМ.

Заштитник грађана и Покрајински омбудсман АП Војводине су потписали Меморандум о сарадњи у обављању послова НПМ,² којим је предвиђено је да ће Покрајински омбудсман активно учествовати у посетама мониторинг тима НПМ установама у којима су смештена лица лишена слободе, а које се налазе на територији АП Војводине.

На основу спроведеног јавног позива,³ Заштитник грађана је изабрао удружења са којима ће остваривати сарадњу у обављању послова НПМ и са њима закључио споразуме, чије је важење анексима продужено до јуна 2022. године. Удружења са којима Заштитник грађана актуелно сарађује у обављању послова НПМ су: Комитет правника за људска права, Виктимолошко друштво Србије, Центар за интеграцију младих, Хелсиншки одбор за људска права у Србији и Одбор за људска права Ваљево.

¹ "Сл. лист СЦГ – Међународни уговори", бр. 16/05 и 2/06 и "Сл. гласник РС – Међународни уговори", бр. 7/11.

² Потписан 12. децембра 2011. год.

³ Објављен на интернет страници Заштитника грађана 4. јуна 2020. год.

ОСНОВНИ ПОДАЦИ О ПОСЕТИ

УСТАНОВЕ	Полицијска управа у Прокупљу - седиште Окружни затвор у Прокупљу - Одељење притвора
ВРЕМЕ ПОСЕТЕ	19. новембар 2021. године
ОСНОВ ПОСЕТЕ	Послови НПМ, у складу са чланом 2а Закона о ратификацији Опционог протокола уз Конвенцију против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ЦИЉ ПОСЕТЕ	Одвраћање органа јавне власти и службених лица од било каквог облика злостављања или мучења, као и њиховог усмеравања на стварање услова и поступање према лицима лишеним слободе у складу са важећим прописима и стандардима, све у циљу превенције тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака
ВРСТА ПОСЕТЕ	Редовна посета, по Плану посета за 2021. годину
НАЈАВА ПОСЕТЕ	Посета ПУ Прокупље је била ненајављена, док је посета ОЗ Прокупље била претходно најављена
ПОСЕТУ ОБАВИО	Заштитник грађана
САСТАВ ТИМА	др Наташа Тањевић, заменица заштитника грађана и руководиоца НПМ Марко Анојчић Заштитник грађана/Одељење НПМ

САРАДЊА СЛУЖБЕНИХ ЛИЦА СА ТИМОМ НПМ

Сви полицијски и заводски службеници су остварили пуну сарадњу са тимом НПМ и омогућили остваривање мандата НПМ. Члановима тима пружене су све тражене информације, омогућен обилазак и фотографисање просторија за задржавање, ненадзиран разговор са притвореним лицима и увид и фотокопирање затражене документације.

Професионално поступање службеника током посета НПМ представља пример добре праксе у поступању, у складу са законом предвиђеном обавезом сарадње органа са НПМ.

ТОК ПОСЕТЕ

Пре посете ПУ Прокупље, тим НПМ је у ОЗ Прокупље обавио разговоре са свим притвореницима који су се у дану посете налазили у Заводу, обишао просторију која се користи за смештај лица на полицијском задржавању и прибавио додатне информације од значаја за предмет овог извештаја. Потом је тим у седишту ПУ Прокупље обишао просторије за задржавање, од полицијских службеника прибавио информације о начину поступања према доведеним и задржаним лицима и извршио увид у документацију о задржавању лица.

Лица задржана у кривичном поступку се смештају у Одељење притвора ОЗ Прокупље, док се лица задржана у прекршајном поступку или у складу са правилима безбедности саобраћаја смештају у просторије за задржавање у седишту ПУ Прокупље.

Увидом у предмете о задржавању, НПМ је уочио да се лица која су искључена из саобраћаја због вожње у алкохолисаном стању задржавају до 24 сата, применом одредби о задржавању у случају немогућности привођења суду,⁴ а не до 12 сати применом одредби о задржавању лица под дејством алкохола или других психоактивних супстанци.⁵ Према службеним наводима, разлог томе је што судије прекршајног суда одбијају да саслушају лице ако је код њих утврђена и најмања количина супстанци у организму, а дешава се да 12 сати не буде довољно за њихов потпуни нестанак. Од почетка 2021. године било је 43 лица задржаних у складу са овим законским основом.

НПМ разуме разлоге који су у пракси рада Одељења саобраћајне полиције ПУ Прокупље довели до овога и поштује одлуку суда да не саслушава осумњичене код којих је утврђено и најмање присуство алкохола или других психоактивних супстанци у организму. Међутим, НПМ указује и да примена одредби о задржавању у случају немогућности привођења суду, што би у овом случају било због околности да није дошло до отрежњења, у складу са одредбама о безбедности саобраћаја на путевима подразумева и да возач изражава намеру за даље чињење прекршаја, односно наставља са чињењем тог прекршаја,⁶ те да сама околност да је возач затечен у чињењу прекршаја, јер је код њега утврђена тешка, веома тешка или потпуна алкохолисаност и/или је под дејством психоактивних супстанци, није довољна за задржавање до 24 сата. Укратко, када је у питању искључиво отрежњење, задржавање се одређује до 12 сати, а за задржавање до 24 сата је потребна и намера за даље чињење прекршаја, која можда не постоји код сваког возача, а свакако је постојање ове намере потребно утврдити и образложити у решењу о задржавању.

1.

УТВРЂЕНО

У ПУ Прокупље возачи код којих је утврђена тешка, веома тешка или потпуна алкохолисаност и/или су под дејством психоактивних супстанци се задржавају до отрежњења, а најдуже 24 сата, применом одредби о задржавању у случају немогућности привођења суду.

РАЗЛОЗИ

Возач код кога је утврђена тешка, веома тешка или потпуна алкохолисаност и/или је под дејством психоактивних супстанци, задржаће се по наредби полицијског службеника до отрежњења, а најдуже 12 сати.⁷

Возач који је затечен у чињењу прекршаја и који изражава намеру за даље чињење прекршаја, односно који је наставио са чињењем тог прекршаја, привешће се прекршајном суду.

⁴ Чл. 284. Закона о безбедности саобраћаја на путевима ("Сл. гласник РС", бр. 41/09, 53/10, 101/11, 32/13 - УС, 55/141, 96/15 - др. закон, 9/16 - УС, 24/18, 41/18, 41/18 - др. закон, 87/18, 23/19, 128/20 - др. закон) и чл. 190. ст. 3. Закона о прекршајима ("Сл. гласник РС", 65/13, 13/16, 98/16 - УС, 91/19 - др. закон, 91/19).

⁵ Чл. 283. Закона о безбедности саобраћаја на путевима и чл. 193. Закона о прекршајима.

⁶ Чл. 284. ст. 1. Закона о безбедности саобраћаја на путевима.

⁷ Закон о безбедности саобраћаја на путевима, чл. 283. ст. 1.

Ако се привођење из става 1. овог члана не може извршити одмах, територијално надлежна организациона јединица Министарства унутрашњих послова ће ово лице задржати најдуже 24 сата.⁸

ПРЕПОРУКА

У ПУ Прокушље возачи код којих је утврђена тешка, веома тешка или потпуна алкохолисаност и/или су под дејством психоактивних супстанци ће се задржавати до 24 сата, применом одредби о задржавању у случају немогућности привођења суду, само уколико се утврди да изражавају намеру за даље чињење прекршаја, односно настављају са чињењем прекршаја, што ће се наводити и образлагати у решењу о задржавању.

1. ОБАВЕШТАВАЊЕ О ПРАВИМА И ДОКУМЕНТАЦИЈА

Полицијски службеници навели су да се лица према којима се примењује полицијско овлашћење довођење, најпре, на лицу места, усменим путем обавештавају о својим правима, а потом им се, одмах по довођењу у станицу, уручује писано обавештење о правима. Када се лицу одреди задржавање, уручује му се примерак обавештења о правима задржаног лица. У ситуацијама када лице одбије да потпише обавештење о правима то се констатује на самом обавештењу.

У предметима о задржавању лица у које је тим НПМ остварио увид, налазила су се обавештења о правима доведених и задржаних лица која су била потписана или је био наведен податак да је лице одбило иста да потпише. Предмети су садржали и потписана решења о задржавању. Притворена лица са којима је НПМ обавио разговоре су навела да су добијали одлуке о задржавању и да су им уручивана писмена обавештења о правима. Уочено је и да се време почетка задржавања правилно рачуна, као и да се обавештења о правима и решења о задржавању уручују лицима убрзо по довођењу у полицијску станицу. У неколико случајева задржавања у кривичном поступку браниоци су подносили жалбе судији за претходни поступак и жалбе и одлуке суда се чувају у предметима задржавања.

Предмети су садржали и записнике о задржавању који су били потписани од стране задржаног лица. Према наводима полицијских службеника, примерак записника о задржавању уручују лицима након истека задржавања. Ово су потврдили и притвореници са којима је НПМ обавио разговоре.

Записници о задржавањима у кривичном поступку садрже податке о обиласцима лица током трајања задржавања. Полицијски службеник који надзире задржаног у ОЗ Прокушље сачињава службену белешку о томе, а подаци из белешке се потом уносе у записник о задржавању.

Записници о задржавању лица која су била задржана у просторијама у седишту ПУ не садрже податке о обиласцима задржаних лица ни напомене о стању и активностима лица приликом обиласка. Према службеним наводима, полицијски службеници у седишту ПУ не обилазе задржана лица будући да је просторија под видео надзором, па полицијски службеници Дежурне службе имају сталан надзор над задржаним лицем.

⁸ Закон о безбедности саобраћаја на путевима, чл. 284. ст. 1. и 2.

2.

УТВРЂЕНО

У седишту ПУ Прокупље полицијски службеници надзор над задржаним лицима не врше повременим обиласцима и разговорима са лицима.

РАЗЛОЗИ

Надзор над задржаним лицима у просторијама за задржавање лица, по правилу, врше полицијски службеници који су за то посебно оспособљени.

Надзор над задржаним лицима у просторијама за задржавање, полицијски службеник врши повременим обиласком и разговором са задржаним лицем.⁹

ПРЕПОРУКА

У седишту ПУ Прокупље полицијски службеници ће надзор над задржаним лицима вршити и повременим обиласцима и разговорима са лицима и у записнике о задржавању ће уносити податке о томе када су обишли задржано лице, као и напомене у вези са тим, уколико постоје.

2. ОБАВЕШТАВАЊЕ БЛИСКОГ ЛИЦА

Према наводима полицијских службеника, свим доведеним и/или задржаним лицима се омогућава да о свом лишењу слободе обавесте блиску особу. Позив се, најчешће, обавља са службеног телефона у присуству полицијских службеника или полицијски службеници обављају позив на број телефона који им лице да и о томе дају повратну информацију доведеном/задржаном лицу.

Притворена лица са којима је тим НПМ обавио разговоре су навела да су имали могућност да о задржавању обавесте особу по избору.

У записницима о задржавању су се налазили подаци о томе да ли је лице желело да обавести блиску особу и коју, као и да ли је та особа обавештена, али не и време обавештавања блиске особе. У неколико записника је унет податак да је лице желело да обавести блиску особу и коју, али су недостајали подаци о томе да ли је та особа обавештена.

3.

УТВРЂЕНО

У седишту ПУ Прокупље се не евидентира податак о времену када је члан породице или друго блиско лице обавештено о задржавању лица, а у појединим записницима о задржавању недостају подаци о томе да ли је блиска особа обавештена.

РАЗЛОЗИ

*Лице које је лишено слободе од стране државног органа одмах се, на језику који разуме, обавештава о разлозима лишења слободе, о оптужби која му се ставља на терет као и о својим правима и има право да **без одлагања** о свом лишењу слободе обавести лице по свом избору.¹⁰*

⁹ Правилник о полицијским овлашћењима ("Сл. гласник РС", бр. 41/19) чл. 35. ст. 1. и 2.

¹⁰ Устав Републике Србије ("Сл. гласник РС", бр. 98/06), чл. 27. ст. 2.

Право притворене особе да се чињеница о његовом притварању саопшти трећем лицу треба у принципу да буде гарантовано **од самог почетка** полицијског притвора. ЦПТ наравно прихвата да уживање овог права може бити ограничено одређеним изузецима, ради заштите легитимних интереса полицијске истраге. Међутим, такви изузеци треба да су јасно дефинисани и строго временски ограничени и да **њихова примена мора бити пропраћена одређеним мерама заштите** (нпр. свако кашњење са обавештењем о притварању треба писмено евидентирати са разлозима за то кашњење, као и потребу да изузетак одобри виши руководилац у полицији који није повезан са случајем или тужилац).¹¹

ЦПТ сматра да би се основне гаранције дате особама у полицијском притвору могле додатно оснажити (а рад полицијских службеника могуће и знатно олакшати) уколико би постојао јединствен и свеобухватан полицијски записник за сваку притворену особу, у којем би били евидентирани сви аспекти притвора и све радње предузете у вези притворених особа (време када су лишене слободе и разлози за то; када су им саопштена њихова права; знаци повреда, психичке болести, итд; када су члан породице/конзулат и адвокат били контактирани и када су их ови посетили; када им је била понуђена храна; када су били саслушани; када су били пребачени или ослобођени, итд.). За различите ставке (на пример, ствари у поседу дате особе, чињеници да су особи саопштена њена права и да се та особа на њих позива или да их се одриче), требало би добити потпис притвореника, односно, уколико је потребно, објаснити због чега тај потпис недостаје. Надаље, адвокату притвореника би требало омогућити увид у тај записник о притвору.¹²

Записник о задржавању лица садржи податке о обавештавању чланова породице, других лица и надлежних органа о задржавању лица.¹³

ПРЕПОРУКА

У седишту ПУ Прокупље у записнике о задржавању лица ће се уносити подаци о томе да ли је члан породице или друго блиско лице обавештено о његовом лишењу слободе и када.

У појединим записницима је уписано да је задржано лице желело да обавести свог адвоката, као и да је тај адвокат обавештен. **НПМ скреће пажњу на чињеницу да је овде реч о два различита права: праву доведених и задржаних лица да обавесте о томе члана породице или другу блиску особу и праву на приступ браниоцу, те да је потребно да се одвојено евидентирају.**

3. ЛЕКАРСКИ ПРЕГЛЕД

Сва лица која је потребно задржати претходно имају лекарски преглед, који обавља локална Служба хитне медицинске помоћи, да би се утврдило да ли су способни за задржавање и о наведеном се сачињава службена белешка полицијског службеника или потврда лекара који се чувају у предмету. Прегледи се обављају или у просторијама Дома здравља Прокупље или у службеној канцеларији у оквиру ПУ кроз коју се улази у просторију за задржавање број 1. Ова просторија је под видео надзором, а полицијски службеници наводе да током лекарског прегледа стоје у ходнику испред ове просторије. Такође, уколико током задржавања лице искаже потребу за лекаром, позива се дежурна служба хитне помоћи.

¹¹ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди ЦПТ у погледу полицијског притвора, ЦПТ/Инф (2002) 15, пар. 43.

¹² Стандарди ЦПТ: Полицијски притвор, ЦПТ/Инф (92) 3, пар. 40.

¹³ Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 111. т. 6.

Притворена лица која су претходно била задржана су тиму НПМ навела да нису имали потребу за лекаром током трајања задржавања.

4. ПРИСТУП БРАНИОЦУ

Лицима лишеним слободе се омогућава да, непосредно по доласку у службене просторије, позову браниоца по свом избору или им се одређује бранилац по службеној дужности, уколико се ради о задржавању у кривичном поступку. Наведено је потврђено увидом у решења о задржавању и записнике о задржавању лица. Лица задржана у прекршајном поступку или у складу са правилима безбедности саобраћаја по правилу не желе да ангажују браниоца.

Притвореници са којима је тим НПМ обавио разговоре су навели да су имали браниоца, изабраног или постављеног по службеној дужности, да је адвокат присуствовао саслушању и да су имали могућност да са њим обаве разговор у приватности. Поједини притвореници су навели да адвоката нису видели до саслушања. О овоме нема података у документацији о задржавању. У неколико записника о задржавању наведено је да је о задржавању обавештен бранилац, али недостају остали подаци од значаја за остваривање права задржаног на приступ браниоцу.

НПМ подсећа да потпуно евидентирање остваривања права на приступ браниоцу подразумева да се унесе и подаци о времену када је контактиран бранилац, времену када је приступио доведеном и задржаном лицу и времену када је обавио разговор са лицем, те изражава очекивање да ће Министарство унутрашњих послова предузети активности у циљу унапређења евидентирања остваривања права доведених и задржаних лица на приступ браниоцу, односно предузети активности како би се у целости омогућило поступање по препоруци НПМ.¹⁴

5. УСЛОВИ БОРАВКА У ПРОСТОРИЈАМА ЗА ЗАДРЖАВАЊЕ

У ПУ Прокупље постоје две просторије за задржавање за по једно лице, димензија око 7,5 m². Ове просторије су недавно реновиране. Хигијена просторија је на задовољавајућем нивоу, у њима постоји вештачко осветљење одговарајуће јачине. На спољном зиду између прозора је уграђен вентилациони систем, просторије су затечене проветрене. У просторијама се налазе и грејно тело и лежај са постељином. Постељина није деловала чисто, а од полицијских службеника је добијена информација да имају уговор са локалним домом за старе где се постељина односи на праће. Међутим, постељина се не мења после сваког коришћења већ у одређеним временским периодима. Просторије су опремљене мокрим чвором и лавабоом са чесмом, а приватност лица током коришћења тоалета је обезбеђена позиционирањем камера тако да не покривају мокри чвор.

¹⁴ Бр. 4110-44/21 од 7. априла 2021. год.

Просторија за задржавање у седишту ПУ Прокупље

4.

УТВРЂЕНО

У просторијама за задржавање у седишту ПУ Прокупље постељина не делује чисто.

РАЗЛОЗИ

Полицијски притвор је (или би требао да буде) кратког трајања. Упркос томе, услови притвора у полицијским ћелијама морају задовољити одређене основне критеријуме.

...

Надаље, ћелије би требало да буду опремљене тако да се омогући одмор (нпр. фиксирани столице или клупе), а особама које преко ноћи морају остати у притвору требало би обезбедити чисте душеке и ћебад.¹⁵

Комитет препоручује да се предузму кораци како би се обезбедило да просторије за задржавање у полицијским станицама буду оспособљене за боравак дужи од неколико часова и да се обезбеде услови у смислу услова и хигијене, добро осветљење, чиста ћебад и душеци. Комитет би желео да буде обавештен о корацима које ће органи Републике Србије предузети да се такво стање обезбеди у свим посећеним полицијским станицама.¹⁶

Просторије за задржавање морају бити чисте, суве, загрејане у складу са климатским приликама и довољно осветљене природним и вештачким светлом које омогућава читање без сметњи за вид.¹⁷

Просторије за задржавање које су намењене за задржавање лица дужи од 12 часова, морају бити опремљене посебним лежајем са постељином, која се састоји од: душека, јастука, јастучнице, чаршава, ћебади и навлаке за ћебе, за свако задржано лице.¹⁸

ПРЕПОРУКА

ПУ Прокупље ће предузети активности да се постељина у просторијама за задржавање редовно одржава чистом.

¹⁵ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу полицијског притвора, пар. 47.

¹⁶ Србија: Посета ЦПТ 2017, ЦПТ/Инф (2018) 21, пар. 42.

¹⁷ Правилник о условима које треба да испуњавају просторије за задржавање лица ("Сл. гласник РС", бр. 34/18), чл. 4.

¹⁸ Правилник о условима које треба да испуњавају просторије за задржавање лица, чл. 3. ст. 1.

Просторије су под аудио и видео надзором, о чему су истакнута обавештења на вратима просторија, као и на зиду у унутрашњости просторија. Камере су постављене и у службеној канцеларији из које се улази у просторију за задржавање број 1, у ходнику испред те канцеларије и у ходнику испред просторије бр. 2. Надзор се обавља на монитору који је смештен у просторији Дежурне службе. Видео снимци се чувају, али полицијски службеници нису тачно знали у ком временском периоду. На зиду ходника је видно истакнут и план евакуације. У обе просторије је инсталирано дугме за позивање полицијских службеника, која су у функцији.

НПМ би желео да од Министарства унутрашњих послова добије информацију о дужини чувања снимака видео надзора у просторијама за задржавање у седишту ПУ Прокупље.

Привремено одузете ствари задржаних лица се одлажу у ормариће који се налазе у службеној канцеларији из које се улази у просторију за задржавање бр. 1. У овој просторији се налази и кутија са прибором за прву медицинску помоћ.

Задржаним лицима се обезбеђује оброк из пекаре и флаша са водом. Задржанима је доступна вода за пиће и на чесмама у просторијама за задржавање. У већем броју записника задржавања до 24 сата у које је НПМ извршио увид стајали су подаци да је лицу понуђен један суви оброк.

5.

УТВРЂЕНО

У седишту ПУ Прокупље лицима задржаним дуже од 12 сати се нуди један суви оброк.

РАЗЛОЗИ

Особама у притвору требало би да буде дозвољено да задовољавају своје природне потребе у чистим и пристојним условима, те морају имати одговарајуће погодности за прање. Храна им треба бити давана у прикладно време, и при томе треба укључити бар један пуни оброк (тј. нешто јаче од сендвича) сваки дан.¹⁹

Треба да имају неометан приступ води за пиће и да им се даје храна у прикладно време, и при томе најмање један пуни оброк (тј. нешто јаче од сендвича) сваког дана. Особама које се налазе у полицијском притвору дуже од 24 часа треба омогућити рекреацију на свежем ваздуху сваког дана, до оне мере до које је то могуће.

Многе полицијске притворске просторије које су посетиле делегације ЦПТ не испуњавају ове минималне стандарде. Ово је посебно неповољно за особе које се након притвора појављују пред судом; превише често се особе изводе пред судију након што су провеле један или више дана у неусловним и прљавим ћелијама, а да нису имале одмор или храну и могућност да се оперу.²⁰

Комитет понавља своју препоруку да треба предузети кораке да се обезбеди да сва задржана лица добијају воду и храну, укључујући бар један комплетан оброк, у одговарајућим временским размацама, као што је предвиђено прописима Републике Србије. Такође, лица задржана у полицији 24 часа или дуже треба да имају могућност да изађу у шетњу.²¹

¹⁹ Стандарди ЦПТ: Полицијски притвор, пар. 42.

²⁰ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу полицијског притвора, пар. 47.

²¹ Србија: Посета ЦПТ 2017, пар. 44.

Задржаном лицу омогућиће се исхрана, и то три obroka дневно (доручак, ручак, вечера) у одговарајућим временским интервалима, што укључује и право на посебну исхрану из здравствених разлога или верских убеђења.

Задржаном лицу ће се обезбедити један оброк у року од шест сати од момента задржавања, а у случају да задржавање траје дуже од 12 сати, лицу ће се обезбедити три obroka.²²

ПРЕПОРУКА

ПУ Прокупље ће задржаним лицима обезбедити један оброк у року од шест сати од момента задржавања, односно три obroka у случају да задржавање траје дуже од 12 сати, укључујући бар један комплетан оброк.

У ОЗ Прокупље за задржавање се уобичајено користи једна просторија у оквиру Одељења притвора. Међутим, уколико је потребно у исто време сместити више задржаних лица, за ове намене се користе и друге спаваонице које су у том тренутку слободне. Ова просторија је димензија око 9,2 m², рачунајући и зидом одељени мокри чвор – чучавац са испирачем и тушем, површине око 1 m². У њој се налазе два лежаја, али се користи само један.

Просторија за задржавање у ОЗ Прокупље

У просторији је одговарајуће вештачко и природно осветљење. Затечена је чиста и проветрена. У њој се налази радијатор, сто и касете за личне ствари. Према службеним наводима, по доласку лица добијају комплетну постељину, а средства за одржавање личне хигијене на захтев. Исхрану добијају по режиму који важи у Заводу.

Поједини притвореници са којима је НПМ обавио разговоре су навела да током задржавања нису имали сапун или пасту за зубе. Имајући у виду да је НПМ већ уочи неуједначену праксу у заводима за извршење кривичних санкција поводом обезбеђивања задржаним лицима средстава за личну хигијену, која у неким случајевима доводи до кршења права задржаних лица, упутио је препоруке Министарству унутрашњих послова и Министарству правде да допуне Споразум о сарадњи, између осталог и тако што ће уредити начин на који ће се задржаним лицима

²² Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 37, ст. 1. и 2.

обезбедити средства и услови за одржавање личне хигијене.²³ НППМ још увек није добио обавештење о поступању по овим препорукама.

Просторија је опремљена тастером за позивање службеника, али није под видео надзором. Систем за позивање не омогућује и комуникацију лица и службеника. Током трајања задржавања, полицијски службеник који је задужен за задржано лице се налази у Дежурној служби Завода, која је релативно удаљена од просторије за задржавање – ова просторија се налази на спрату, а Дежурна служба у приземљу објекта. Због свега наведеног, НППМ сматра да би ову просторију требало покрити видео надзором.

6.

УТВРЂЕНО

У ОЗ Прокушље просторија за задржавање није под видео надзором.

РАЗЛОЗИ

Обавеза чувања коју полиција има у односу на особе које држи у притвору укључује и одговорност да се обезбеди њихова сигурност и физички интегритет. Из тога произилази да је правилан надзор над притворским објектима интегрална компонента обавезе чувања коју је преузела полиција. Морају се предузети одговарајуће мере ради обезбеђења да особе у полицијском притвору увек буду у могућности да имају директан контакт са чуварима.

ЦПТ делегације су у више наврата утврдиле да се полицијске ћелије налазе предалеко од канцеларија или радних места где се припадници полиције уобичајено налазе и да нису опремљене никаквим средствима (нпр. систем позивања) који би омогућавао притвореним особама да привуку пажњу полицајца. Под таквим условима постоји велики ризик од различитих инцидената (насиље међу притвореницима; покушаји самоубиства; пожари итд) на које се не би правовремено одговорило.²⁴

ЦПТ позива надлежне власти у Србији да, у контексту превенције и истраге случајева неадекватног поступања, обратe пажњу на бољу покривеност системима видео надзора, заједно са обезбеђењем заштите снимака и одговарајућом политиком архивирања забележеног/снимљеног материјала.²⁵

За надзор над задржаним лицима могу се користити системи за видео-акустично снимање намењени за надзор простора, осим просторија за хигијенске потребе задржаног лица. Употреба система за видео-акустично снимање из става 3. овог члана мора бити видно означена.²⁶

Просторије за задржавање које се непосредно физички не надзиру од стране полицијског службеника, морају имати уређаје за видео надзор и позивање полицијских службеника. Употреба уређаја за видео надзор, мора бити видно означена у просторији за задржавање.²⁷

ПРЕПОРУКА

ОЗ Прокушље ће у просторији која се користи за задржавање лица поставити видео надзор и на видном месту унутар просторије истаћи обавештење о томе.

²³ Бр. 4110-87/20 од 4. новембра 2020. год.

²⁴ Стандарди ЦПТ: Нови стандарди у погледу полицијског притвора, пар. 47.

²⁵ Србија: Посета ЦПТ 2011, ЦПТ/Инф (2012) 17, пар. 37.

²⁶ Правилник о полицијским овлашћењима, чл. 35. ст. 3. и 4.

²⁷ Правилник о условима које треба да испуњавају просторије за задржавање лица, чл. 7. ст. 2. и 3.

6. НАВОДИ О ЗЛОСТАВЉАЊУ

НПМ је у ОЗ Прокупље обавио разговоре са свих 12 затечених притворених лица, на околности поступања полиције према њима током њиховог хапшења, саслушавања и полицијског задржавања.

Лице А.А. је навело да су га приликом хапшења полицијски службеници врећали и да су му биле везане руке и ноге, те да је од јачине и дужине примене средстава за везивање задобио повреду изнад чланка једне ноге. Лице наводи и да на првом прегледу по пријему у Завод ову повреду није показао заводском лекару.

Лице Б. Б. је навело да је ухапшен у кући и одведен у полицијску станицу, где су га полицијски службеници неколико пута ударили шакама у главу како би признао извршење дела које му је стављено на терет. Након тога су му и претили додатним насиљем, а наводно је један полицијски службеник уперио службено оружје у њега како би га застрашио. Он је навео и да том приликом није губио свест, да није крварио нити задобио повреде. На првом лекарском прегледу по пријему у Завод се није пожалио на повреде нити су било какве повреде евидентирание.

Провером у евиденцијама Службе за здравствену заштиту ОЗ Прокупље утврђено је да су од почетка 2021. године два лица примљена са повредама за које су навели да су их задобили од полицијских службеника. Према наводима лекара, сва лица се на првом лекарском прегледу по пријему у Завод обавезно скидају ради провере постојања повреда. Ово су потврдили и притвореници са којима је НПМ обавио разговор. Први преглед се обавља одмах по пријему. Ако је лице примљено увече преглед се обавља првом приликом сутра ујутру, а уколико постоје повреде лице одмах прегледа Служба хитне медицинске помоћи. Уколико је пријем обављен у петак увече или током викенда, дежурни медицински техничар процењује да ли је потребно да се лице пошаље у локалну здравствену установу или да позове заводског лекара.

Уочене повреде се описују и од лица се узима анамнестички податак о начину њиховог настанка, али лекар не даје мишљење о повезаности навода лица и објективног лекарског налаза. Повреде се не фотографишу нити учртавају у шему тела. Ови извештаји се не прослеђују јавном тужилаштву у случају да лице наведе или објективни налази то показују да је према њему поступано насилно. Медицинско особље Завода је недавно имало обуку о начину документовања доказа о злостављању и употреби формулара за лекарске прегледе, између осталог и формулара који би се користио за први лекарски преглед. Према сазнањима управника и лекара, ови формулари још нису у употреби.

7.

УТВРЂЕНО

ОЗ Прокупље не документује повреде уочене на лицима лишеним слободe приликом њиховог пријема у Завод на начин предвиђен стандардима.

РАЗЛОЗИ

Лекар или други квалификовани здравствени радници, без обзира на то да ли су дужни да извештавају лекара или не, посећују, разговарају и прегледају сваког затвореника чим то буде

могуће после пријема, а затим по потреби. Посебна пажња се посвећује утврђивању злостављања коме су пристигли затвореници можда били подвргнути пре пријема.²⁸

Приликом прегледа затвореника, лекар или квалификовани медицински техничар/медицинска сестра који за свој рад одговара лекару, посебно води рачуна о евидентирању и извештавању надлежних органа о било ком знаку или индикацији да се са затвореницима поступа насилно.²⁹

Лекар треба у потпуности да евидентира сваки знак насиља који уочи код затвореника приликом медицинског прегледа на пријему у затворску установу, заједно са свим релевантним изјавама затвореника и закључцима лекара. Те информације такође треба да буду доступне затворској управи уз пристанак затвореника.³⁰

Сви знакови насиља који се уоче приликом здравствене провере затвореника код пријема у установу морају бити у потпуности евидентирани, заједно са свим његовим релевантним изјавама, те закључцима лекара. Надаље, ове информације би требало учинити доступним самом затворенику.³¹

ЦПТ посебну пажњу посвећује улози коју затворске службе здравствене заштите треба да играју у борби против злостављања. Природно је да та улога делом буде везана за могуће злостављање лица лишених слободе током трајања лишења слободе, било да га врши особље или други затвореници. Међутим, службе здравствене заштите у установама које представљају пунктове за улазак у затворски систем такође треба да дају кључни допринос у спречавању злостављања у периоду непосредно пре боравка у затвору, односно док су лица лишена слободе – задржана од служби за спровођење закона (као што су нпр. полиција или жандармерија).

Записник настао након медицинског скрининга поменутог у ставу 73. треба да садржи: i) изјаве које је дотично лице дало, а које су релевантне за лекарски преглед (укључујући његов/њен опис сопственог здравственог стања, као и све наводе о злостављању), ii) потпун извештај о објективним налазима лекара заснованим на детаљном прегледу, и iii) запажања здравственог радника у вези са тачкама i) и ii), уз назнаку поклапања било којих навода и објективних налаза лекара. Записник такође треба да садржи резултате обављених додатних прегледа, детаљне закључке специјалистичких консултација, као и опис терапије пружене због повреда и свих других обављених поступака.

Евидентирање здравственог прегледа у случајевима трауматских повреда треба обављати на специјалном обрасцу предвиђеном у ту сврху, са шематским скицама тела на којима се могу означити трауматске повреде и које ће се чувати у здравственом досијеу лица лишеног слободе. Надаље, било би пожељно да се направе фотографије повреда, и те фотографије такође треба ставити у здравствени досије. Поред тога, потребно је водити засебан регистар повреда у коме ће се забележити све врсте уочених повреда.

Међутим, начело поверљивости не сме постати препрека пријављивању медицинских доказа који указују на злостављање, а које здравствени радници прикупе у датом случају. Допуштање тога значи деловање супротно легитимним интересима лица лишених слободе уопште и друштва у целини. ЦПТ, сходно томе, подржава обавезу аутоматског пријављивања за здравствене раднике који раде у затворима и на другим местима лишења слободе када дођу до таквих информација. Заправо, таква обавеза већ постоји у законима многих држава које ЦПТ посећује, али се у пракси често не поштује у потпуности.

²⁸ Стандардна минимална правила Уједињених нација за поступање са затвореницима Анекс уз Резолуцију бр. 70/175 Генералне скупштине УН, усвојену 17. децембра 2015. год. (Манделина правила), прав. 30.б.

²⁹ Препорука Рец (2006) 2-рев Комитета министара државама чланицама Савета Европе у вези са европским затворским правилима (Европска затворска правила), прав. 42.3.ц.

³⁰ Препорука бр. Р (98) 73 Комитета министара државама чланицама Савета Европе о етичким и организационим аспектима здравствене заштите у затворима, чл. 30.

³¹ Стандарди ЦПТ: Услуге здравствене заштите у затворима, ЦПТ/Инф (93) 12, пар. 61.

У неколико недавних извештаја о посетама, ЦПТ је препоручио да се постојеће процедуре ревидирају, да се обезбеди да кад год здравствени радници евидентирају повреде које се поклапају са наводима лица лишеног слободe о злостављању, такве информације буду одмах и систематски предочене надлежним властима, без обзира на жеље дотичног лица. Ако се закључи да лице лишено слободe има повреде које јасно указују на злостављање (нпр. видљиве модрице на стопалима), али то лице одбије да открије њихов узрок или наводи разлоге невезане за злостављање, изјава таквог лица треба да се прецизно документује и поднесе датом органу, заједно са детаљним извештајем о објективним медицинским налазима.

„Надлежни орган“ коме треба послати извештај здравственог радника јесте, пре свега, независно тело које има овлашћење да обави званичну истрагу и, ако је потребно, поднесе кривичну пријаву. Остала тела која треба обавестити могу обухватати тела задужена за дисциплинске истраге или за праћење ситуације лица лишених слободe у установи где је можда дошло до злостављања. Такав извештај треба да се учини доступним и лицу лишеном и његовом/њеном адвокату.

Сам механизам достављања извештаја надлежном органу/органима варираће од државе до државе, у зависности од организационих структура, а сасвим је могуће да не обухвата непосредну комуникацију између здравственог радника и тог органа. Извештај се може достављати преко хијерархијске структуре којој припада здравствени радник (нпр. здравствени ресор на министарском нивоу) или руководства затворске установе у којој здравствени радник ради (нпр. управник затвора). Међутим, који год приступ да се примењује, мора се обезбедити да извештај буде брзо достављен надлежном органу.³²

Делегација Комитета је уочила да је позитивно то што су све установе имале посебан регистар повреда, у који лекари треба да евидентирају повреде констатоване на затвореницима приликом пријема у затвор или током боравка у затвору. Међутим, повреде које се уоче на новопримљеним затвореницима и даље се описују на површан начин и лекари не изводе закључке у смислу компатибилности повреда са наводима притвореника о неадекватном поступању полиције.

Здравствени преглед новопримљених затвореника, а посебно у установама које представљају тачке уласка у затворски систем, има велики значај. Такав преглед је од суштинске важности, посебно за спречавање ширења преносивих болести, спречавање самоубиства и за тачно благовремено евидентирање повреда.

Комитет жели да нагласи да лекар треба да разговара са сваким новопримљеним затвореником на одговарајући начин и да изврши физички преглед што је могуће пре по пријему; осим у изузетним околностима, разговор/преглед треба да се обави на дан пријема, а посебно када су у питању притворски објекти. Такође, Комитет подсећа да затворске службе здравствене заштите могу значајно да допринесу спречавању неадекватног поступања према притвореницима и пре пријема и током боравка, помоћу систематског евидентирања повреда и да, по потреби, обезбеде информације за релевантне државне органе. Евиденција сачињена након здравственог прегледа треба да садржи:

- i) опис изјава које је дало лице, а које су релевантне за здравствени преглед (укључујући његов/њен опис свог здравственог стања и све наводе о злостављању),
- ii) потпун опис објективних лекарских налаза на основу темељног прегледа,
- ii) запажања стручног здравственог радника с обзиром на i) и ii), при чему исти треба да укаже на доследност између навода и објективних лекарских налаза.

Евиденција такође треба да садржи и резултате додатних обављених прегледа, детаљне закључке специјализованих консултација и опис прописаног лечења повреда и свих наредних спроведених процедура.

Евиденција о здравственом прегледу у случају трауматских повреда треба да буде сачињена на посебном обрасцу намењеном за ту сврху, са приказом тела у коју су уцртане трауматске

³² Стандарди ЦПТ: Документација и пријављивање медицинских доказа о злостављању, ЦПТ/Инф (2013) 29, пар. 71, 74, 77. и 78.

повреде која ће се чувати у здравственом картону затвореника. Такође, било би пожељно да се повреде фотографишу и те фотографије би такође требало ставити у здравствени картон. Поред тога, треба водити посебан регистар повреда у који треба евидентирати све врсте повреда које се запазе.

Комитет понавља своју препоруку да се предузму кораци како би се обезбедило да затворске службе здравствене заштите у објектима које је посетио Комитет, као и друге затворске лекарске службе у другим деловима Србије, у потпуности извршавају своју улогу у спречавању неадекватног поступања и мучења у складу са горе наведеним запажањима и обезбеде следеће:

- да лекари укажу на крају својих извештаја о трауматским повредама, кад год могу то да ураде, на сваку узрочну повезаност између једног или више објективних лекарских налаза и изјава предметног лица;
- да извештаји о трауматским повредама који се тичу повреда које су вероватно настале злостављањем (чак и у одсуству изјава) буду аутоматски прослеђени телу надлежном за спровођење истрага, укључујући и кривичне истраге о тој ствари, без обзира на жеље предметног лица у питању;
- да лекари посаветују предметног затвореника да писање таквог извештаја потпада под оквир система за спречавање злостављања, да тај извештај мора да се аутоматски проследи јасно одређеном истражном телу и да такво прослеђивање не замењује подношење притужбе у одговарајућем облику.

Такође би било препоручљиво да затворски лекари могу, у редовним временским размацама, да добијају повратне информације о мерама које су предузела релевантна тела везано за поступање по њиховим прослеђеним извештајима.

Прослеђивање релевантних информација надлежним тужилаштвима и судским органима од суштинске је важности за борбу против некажњавања полицијских службеника. У окружним затворима у Београду и Новом Саду, информације о лицима која су показала повреде и навела неадекватно поступање полиције по пријему у затвор, достављене су судији за претходни поступак и надлежном тужиоцу у случају пријема лица са видним повредама. Иако постоји потреба за бољим евидентирањем повреда, као и да лекари дају јасније изјаве у погледу компатибилности утврђених повреда и навода о неадекватном поступању, ово се ипак сматра позитивним развојем догађаја. Наравно, да би то било делотворно, то од судије или тужиоца захтева да се лате решавања случајева, што није био случај у време посете. Ни у једном другом посећеном затворском објекту нису примећене повреде на новопримљеним затвореницима које би биле исправно евидентирани или пријављене тужилаштву и судским органима. Комитет препоручује да органи Републике Србије предузму кораке у свим затворима да се уведе јасна пракса извештавања правосудних органа о свим случајевима наводног неадекватног поступања у којима су евидентирани повреде.³³

Лекар у заводу дужан је да води посебну евиденцију о повредама осуђених и обавештава управника завода о било ком знаку или индикацији да је према осуђеном примењено насиље. Лекар је дужан да у извештају о утврђеним повредама унесе и наводе осуђеног лица о начину настанка повреде, као и да изнесе своје мишљење о повезаности навода осуђеног и насталих повреда.³⁴

Први здравствени преглед се састоји од визуелног прегледа тела притвореника, узимања анамнестичких података, података о акутним и хроничним обољењима, провере и мерења основних телесних функција (дисање, притисак, моторика и сл.).

У случају да се приликом прегледа из става 1. овог члана утврди постојање телесних повреда, лекар је дужан да, у складу са Законом о извршењу кривичних санкција (у даљем тексту: Закон), о томе достави писмени извештај управнику завода.³⁵

³³ Србија: Посета ЦПТ 2017, пар. 58. – 61.

³⁴ Закон о извршењу кривичних санкција ("Сл. гласник РС", бр. 55/14 и 35/19), чл. 115. т. 6.

³⁵ Правилник о извршењу мере притвора ("Сл. гласник РС", бр. 132/14), чл. 12. ст. 2. и 4.

Први здравствени преглед се састоји од визуелног прегледа тела осуђеника, узимања анамнестичких података, података о акутним и хроничним обољењима, провере и мерења основних телесних функција (дисање, притисак, моторика и сл.).³⁶

ПРЕПОРУКА

У ОЗ Прокупље, први лекарски преглед лица лишених слободе по пријему у Завод ће увек обухватати визуелни преглед комплетног тела лица.

Када је утврђено да лице лишено слободе има повреде, лекари ће у извештајима о обављеним прегледима:

- уносити детаљне и конкретне наводе лица о начину настанка повреда;
- повреде детаљно описивати, фотографисати и уцртавати у шему тела;
- дати своје мишљење о повезаности изнетих навода о начину настанка повреда и објективног налаза о повредама.

У случају да лекари уоче повреде које указују на злостављање или лице лишено слободе наведе да је било злостављано, ОЗ Прокупље ће о томе обавестити надлежно јавно тужилаштво. Тужилаштву ће се доставити и релевантна документација (писмена изјава, службене белешке, документација о повредама и друга).

³⁶ Правилник о кућном реду казнено-поправних завода и окружних затвора ("Сл. гласник РС" 110/14 и 79/16), чл. 12. ст. 2.